

Praktyczny podręcznik dla policjantów

Szacowanie ryzyka związanego z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Spis treści

I. Wprowadzenie	3
II. Definicje	4
III. Podstawowe regulacje prawne dotyczące procedury	
„Niebieskie Karty”	6
IV. Stosowanie narzędzi szacowania ryzyka	7
1. Stosowanie narzędzi szacowania ryzyka – kwestionariusz A	7
2. Stosowanie narzędzi szacowania ryzyka – kwestionariusz B	15
V. Algorytmy postępowania policjanta podczas interwencji	
w związku z przemocą w rodzinie	21
1. Algorytm postępowania – część A przemoc wobec osób dorosłych	23
2. Algorytm postępowania – część B przemoc wobec dzieci.....	31
VI. Zalecenia postępowania z dziećmi	37

I. Wprowadzenie

PRZEZNACZENIE I CEL PRZEWODNIKA polega na przygotowaniu policjantów do wykorzystania w sposób usystematyzowany, profesjonalny, a w konsekwencji efektywny narzędzi szacowania poziomu ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie oraz algorytmów wskazujących na sposób postępowania w podczas przeprowadzania interwencji policyjnej. Przeznaczony jest dla wszystkich policjantów podejmujących interwencje w związku z zaistnieniem przemocy w rodzinie, na przykład policjantów komórek patrolowo-interwencyjnych lub dzielnicowych.

POTRZEBA SZACOWANIA RYZYKA wynika z dążenia do podniesienia skuteczności działań podejmowanych przez policjantów przeprowadzających interwencje wobec sprawców przemocy w rodzinie. Kluczowym zadaniem policji jest zapewnienie bezpieczeństwa osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, poprzez wykorzystanie narzędzi mających na celu ochronę oraz minimalizowanie zagrożenia zdrowia i życia tych osób. Doświadczenia niektórych policji europejskich wskazują, iż funkcjonują czynniki ryzyka, których zaistnienie pozwala na stwierdzenie podwyższenia stopnia zagrożenia bezpieczeństwa ofiar przemocy w rodzinie. Wspomniane czynniki – zweryfikowane podczas badań naukowych w innych krajach – zawarto w kwestionariuszach szacowania ryzyka¹.

Uzasadnienie wprowadzenia na gruncie polskim narzędzi szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie stanowią również europejskie regulacje zwracające coraz większą uwagę na ten rodzaj środków ochrony, podkreślając jednocześnie konieczność ich konstruowania i wdrażania przez wszystkie kraje Unii Europejskiej. Art. 51 Konwencji Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej dotyczy kwestii oceny, a także zarządzania ryzykiem: *„Strony stosują konieczne środki ustawodawcze lub inne środki, aby zapewnić ocenę ryzyka śmiertelności, powagi sytuacji oraz ryzyka powtarzalności aktów przemocy przeprowadzaną przez wszelkie istotne organy w celu zarządzania ryzykiem oraz, w razie potrzeby, w celu udzielenia skoordynowanego bezpieczeństwa i wsparcia”*².

GRUPA ROBOCZA przygotowująca narzędzia oraz algorytmy postępowania związane z szacowaniem ryzyka przemocy w rodzinie składała się z policjantów Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji, a także przedstawicieli Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy „Niebieska Linia” IPZ oraz Fundacji Dzieci Niczyje. Podczas prac wykorzystano doświadczenia policji szwedzkiej stosującej w zakresie szacowania ryzyka system SARA (*ang. Spousal Assault Risk Assessment*), multidyscyplinarne doświadczenia brytyjskie w zakresie stosowania narzędzia szacowania ryzyka DASH (*ang. Domestic Abuse, Stalking and Harrassment and Honour Related Based Violence*), a w głównej mierze Formularz Oceny Zagrożenia (*ang. Danger Assessment*) opracowany

¹ Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji od 01.08.2012 roku realizuje projekt pod nazwą „Standaryzowane narzędzia szacowania ryzyka przemocy w rodzinie – wzmocnienie kompetencji europejskich policjantów” (nr: 2012-1-PL1-LEO04-28099_1) finansowany przez Unię Europejską w ramach programu Leonardo da Vinci – Uczenie się przez całe życie, w którym krajami partnerskimi są: Austria, Bułgaria, Cypr, Portugalia, Szwecja oraz Wielka Brytania.

² *Konwencja Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, „Seria traktatów Rady Europy”, Nr 210, 2011.

przez J.C.Campbell³. Z kolei do przygotowania części podręcznika opisującej kwestionariusze szacowania ryzyka wykorzystano opracowanie autorstwa J.Richards pt. „*Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH, 2009) Model*”⁴.

II. Definicje i podstawowe określenia

Celem stosowania narzędzi szacowania ryzyka jest ułatwienie podjęcia decyzji, czy w sytuacji przemocy w rodzinie należy odizolować osobę, co do której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie od osoby doznającej przemocy

Kwestionariuszy nie należy stosować obligatoryjnie, lecz jedynie w sytuacji wątpliwości przy podejmowaniu decyzji o zatrzymaniu osoby stosującej przemoc

POZNAWANIE ORAZ EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE narzędzi oraz algorytmów służących szacowaniu ryzyka związanego z przemocą w rodzinie musi poprzedzić zrozumienie zarówno specyfiki sytuacji, w jakiej znajduje się ofiara, jak też pojęcia oceny ryzyka oraz narzędzi, które jej służą. W tym celu konieczne jest przytoczenie kilku najistotniejszych definicji.

PRZEMOC W RODZINIE to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych lub innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Cechy charakteryzujące przemoc w rodzinie:

- ✓ intencjonalność co oznacza, że jest zamierzonym działaniem sprawcy mającym na celu podporządkowanie i kontrolowanie ofiary,
- ✓ w relacjach między nimi występuje nierówność sił na korzyść sprawcy, którą sprawca wykorzystuje, by naruszyć podstawowe prawa ofiary (na przykład prawo do nietykalności fizycznej, godności czy też szacunku. Zdarza się również, że naraża on zdrowie, a nawet życie ofiary na poważne szkody),
- ✓ sprawca powoduje u ofiary cierpienie i ból.

OSOBA NAJBLIŻSZA w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) jest to małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo,

³ J.C.Campbell, D.Webster, J.Kozioł-MSLain, C.R.Black, D.Campbell, *Assessing Risk Factors for Intimate Partner Homicide*, „NIJ JOURNAL”, nr 250, listopad 2003.

⁴ Tłumaczenie robocze podręcznika – nadkom. M.Kordaczuk-Wąs (Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP).

powinowały w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

GROŹBA oznacza oświadczenie zamiaru spowodowania bólu, wyrządzenia krzywdy, zniszczenia lub innego wrogiego czynu na osobie w związku z wystąpieniem jakiejś sytuacji lub też bez powodu⁵.

RYZIKO oznacza sytuację, w której osoba narażona jest na niebezpieczeństwo, zranienie lub stratę⁶.

WRAŹLIWOŚĆ oznacza narażenie na możliwość zostania zaatakowanym, zranionym zarówno fizycznie, jak i emocjonalnie⁷. Oznacza subiektywne odczucie przez ofiarę zagrożenia ze strony sprawcy, wskutek stosowania przez niego gróźb, czy też przemocowych zachowań.

OCENA RYZYKA rozumiana jest jako wykorzystanie formalnych narzędzi do oceny prawdopodobieństwa, że przemoc ze strony partnera będzie się powtarzać i eskalować. Termin ten jest równoznaczny z oceną niebezpieczeństwa i oceną śmiertelności, czyli identyfikacją sytuacji, w których potencjalnie zagrożone jest życie ofiary przemocy w rodzinie⁸.

OCENA ZAGROŻENIA polega na rozpoznawaniu ciągłości przemocy doświadczanej przez ofiarę i stara się zidentyfikować na tym kontinuum punkt, w którym osoba ta aktualnie się znajduje⁹.

CZYNNIKI RYZYKA (markery) to cechy, które zwiększają prawdopodobieństwo ponownego ataku. Obejmują one psychologiczne oraz psychospołeczne cechy sprawców i ofiar przemocy w rodzinie, a także dynamikę związku tych osób¹⁰. Jak wskazuje literatura przedmiotu, im większa jest liczba czynników występujących w indywidualnym przypadku przemocy, a także im większa jest ich intensywność, tym większe jest prawdopodobieństwo zabójstwa ofiary przemocy przez jej sprawcę¹¹.

NARZĘDZIE SZACOWANIA RYZYKA zagrożenia życia lub zdrowia osób dotkniętych przemocą w rodzinie oznacza kwestionariusz zawierający sformułowane w postaci pytań czynniki ryzyka, których występowanie zwiększa możliwość wystąpienia wspomnianego

⁵ *The Oxford English Dictionary*, Wyd. Oxford University Press, 2005.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ J.Roehl, K.Guertin, *Intimate partner violence: The current use of risk assessment In sentencing offenders*, „The Justice System Journal”, vol. 21, no. 2, 2000, s.171.

⁹ N.Websdale, *In Brief: Lethality Assessment Tools: A Critical Analysis. National Electronic Network on Violence Against Women*, 2000 [online]. Dostęp na: www.vawnet.org. Data korzystania [grudzień 2012].

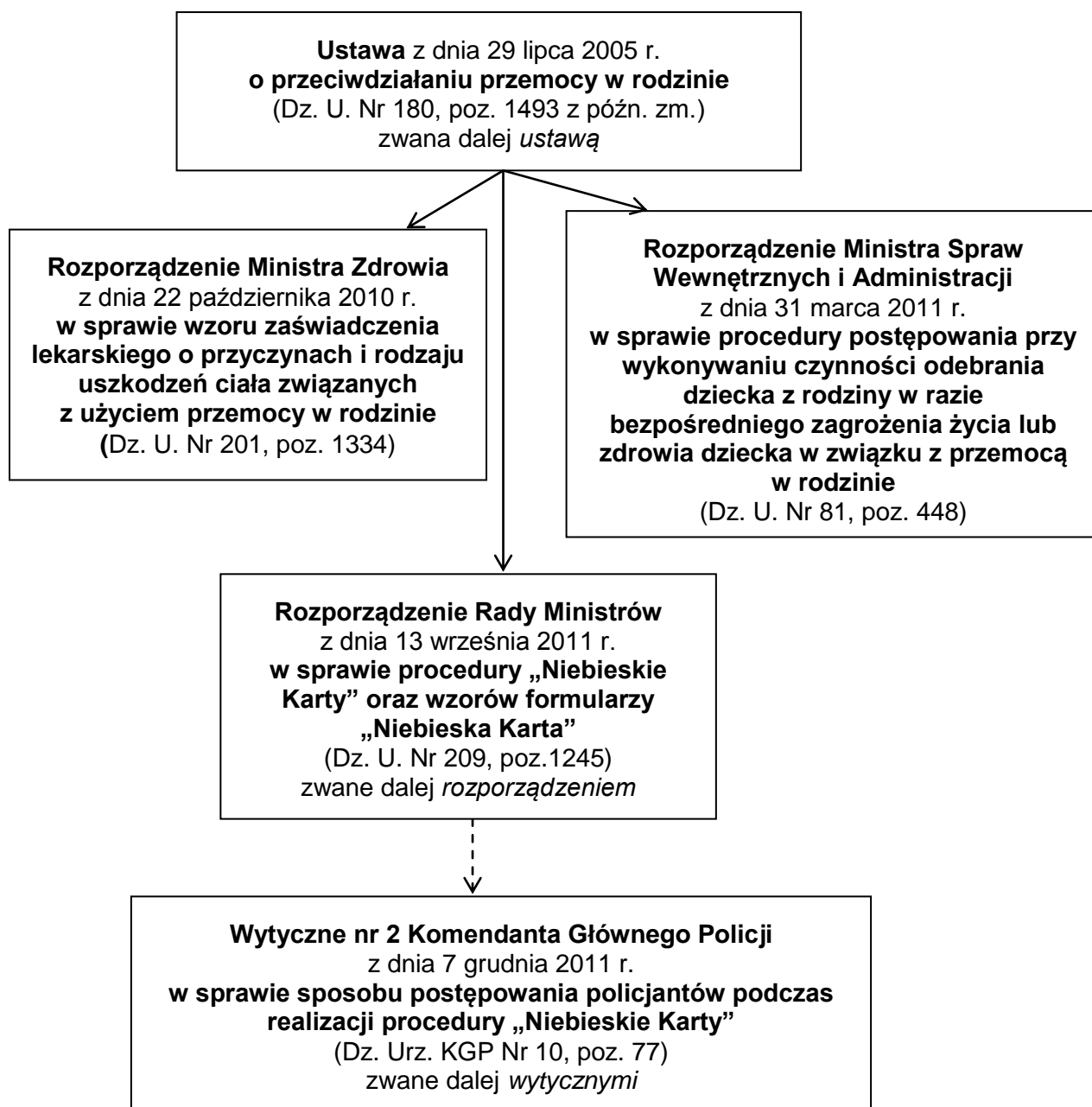
¹⁰ L.Laing, *Risk assessment in domestic violence*, Australia Domestic and Family Violence Clearinghouse, Sydney.

¹¹ Z.N.Hilton, G.T.Harris, M.E.Rice, *Predicting violence by serious wife assaulters*, „Journal of Interpersonal Violence” vol. 16, nr 5, 201.

zagrożenia. Narzędzie to przeznaczone jest do użytku przez policjantów przeprowadzających interwencję wobec przemocy w rodzinie.

ALGORYTM postępowania policjantów w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia stanowi integralną część narzędzia szacowania zagrożenia życia lub zdrowia osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Zawiera sugestie, co do sposobu postępowania policjantów w sytuacji przemocy w rodzinie stwierdzonej podczas przeprowadzania interwencji policyjnej.

III. Podstawowe regulacje prawne dotyczące procedury „Niebieskie Karty”

IV. Stosowanie narzędzi szacowania ryzyka

1. Stosowanie narzędzi szacowania ryzyka – kwestionariusz A

Identyfikacja i szacowanie ryzyka nie jest procesem przewidywania i nie istnieje procedura pozwalająca na obliczenie lub przewidzenie, w których sprawach na pewno dojdzie do zabójstwa, czy też ponownego ataku lub zranienia ofiary przemocy w rodzinie

CEL KWESTIONARIUSZA

- ✓ dostarczenie policjantom jednolitego narzędzia, a w konsekwencji zapewnienie spójnego zrozumienia sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia ofiar związanego z przemocą w rodzinie;
- ✓ pomoc policjantom przeprowadzającym interwencję wobec przemocy w rodzinie w zidentyfikowaniu przypadków wysokiego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z tą przemocą;
- ✓ pomoc policjantom w podejmowaniu dobrze uzasadnionych decyzji zmierzających do zatrzymania sprawcy przemocy w rodzinie opartych na informacjach pochodzących z analizy sytuacji na podstawie czynników ryzyka;
- ✓ wypełniony formularz staje się ważnym dokumentem, który może być wykorzystywany podczas dalszej pracy z konkretnym przypadkiem przemocy w rodzinie w ramach spotkań zespołów interdyscyplinarnych lub grup roboczych.

ROZMOWA Z OFIARĄ NA TEMAT POZIOMU RYZYKA

Jeśli ofiara zapyta, czemu służy używane przez ciebie narzędzie, a także co oznacza wspomniane przez ciebie „ryzyko”, niezwykle istotne jest, by odpowiedź została przekazana w sposób delikatny. Wytłumacz ofierze, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo zagrożenia jej zdrowia, a nawet życia. Wyjaśnij, czego dotyczą twoje obawy, które wynikają z odpowiedzi udzielonych przez ofiarę na pytania związane z czynnikami ryzyka. Poinformuj również, jakie będą twoje następne kroki (np. zatrzymanie sprawcy przemocy, wszczęcie procedury „Niebieskie Karty”).

Jednocześnie pamiętaj, że stwierdzenie, iż ofiara aktualnie nie znajduje się w sytuacji wysokiego ryzyka zagrożenia zdrowia lub życia w związku z przemocą w rodzinie może powodować rozczarowanie. Stąd istotne jest, by w odpowiedni sposób wyjaśnić podejmowane kroki, by ofiara nie czuła, iż jej przypadek jest bagatelizowany i nie odniosła wrażenia, że jej zwrócenie się o pomoc nie przyniosło żadnego skutku. Wyjaśnij, że czynniki wysokiego ryzyka łączą się z prawdopodobieństwem poważnego zranienia lub nawet targnięcia się przez sprawcę na życie ofiary, stąd w przypadku wystąpienia takiej sytuacji w przyszłości powinna niezwłocznie nawiązać kontakt z policją za pośrednictwem telefonu alarmowego.

JAK UŻYWAĆ KWESTIONARIUSZA SZACOWANIA RYZYKA

Niezwykle istotne jest, by w każdym przypadku, gdy w rodzinie, w której podejmujesz interwencję występuje przemoc zadać ofierze WSZYSTKIE PYTANIA zawarte w liście czynników ryzyka. Niektóre pytania mogą wydawać się zbieżne z pozostałymi, jednak służą pozyskaniu maksymalnie pełnej informacji na temat danego przypadku przemocy. Zauważ, że kwestionariusz nie przewiduje opcji odpowiedzi „NIE WIEM”, dlatego jeśli nie jest możliwe pozyskanie informacji, w odniesieniu do któregośkolwiek pytania – odnotuj to na wypełnianym kwestionariuszu. Ryzyko jest bowiem dynamiczne i sytuacja może zmienić się w każdej chwili.

Mimo, iż wyniki badań oraz analiza danych statystycznych gromadzonych przez policję wskazują, że ofiarami przemocy w rodzinie są najczęściej kobiety, a jej sprawcami - mężczyźni pamiętaj, że MUSISZ UŻYĆ KWESTIONARIUSZA SZACOWANIA RYZYKA WE WSZYSTKICH przypadkach interwencji w rodzinie, w której doszło do przemocy.

Przeprowadzając interwencję wobec przemocy w rodzinie musisz rozważyć:

- ✓ kogo dotyczy ryzyko;
- ✓ kontekst zachowania sprawcy przemocy;
- ✓ jakie relacje zachodzą pomiędzy poszczególnymi czynnikami ryzyka;
- ✓ sposób postrzegania ryzyka przez ofiarę przemocy w rodzinie.

ZADAWANIE PYTAŃ

- ✓ zaznajom się z kwestionariuszem szacowania ryzyka i algorytmem postępowania przed rozpoczęciem wykorzystywania ich podczas służby. Musisz czuć pewność, że rozumiesz wagę i znaczenie każdego z pytań dotyczących czynników ryzyka;
- ✓ miej świadomość rodzajów środków bezpieczeństwa, jakie możesz wykorzystać w zastanej sytuacji (podstawy zatrzymania sprawcy przemocy).

ROZUMIENIE CZYNNIKÓW RYZYKA

Czynniki ryzyka ujęte w punktach 1-3 są czynnikami, których wystąpienie pozwala na przypuszczenie, iż zdrowie, a nawet życie ofiary przemocy jest zagrożone w sposób poważny. Użycie przez sprawcę niebezpiecznego narzędzia, czy też stosowanie gróźb jego użycia wobec ofiary przemocy w rodzinie, zagrożenie ofierze śmiercią, a także duszenie ofiary to czynniki, wobec których należy niezwłocznie rozważyć zatrzymanie sprawcy przemocy.

Kwestionariusz szacowania ryzyka

W przypadku wystąpienia czynników ryzyka zaznacz X w kratce

1	Czy doszło do aktów przemocy z użyciem niebezpiecznego narzędzia lub gróźb jej użycia?	☐
2	Czy sprawca grozi ofierze zabiciem? Czy ofiara boi się o swoje życie? Czy ofiara uważa, że jest zdolny do jej zabicia?	☐
3	Czy doszło do duszenia?	☐

Pozytywna odpowiedź na jedno z pytań 1-3

Rozważ zatrzymanie

4	Czy w ostatnim czasie doszło do nasilenia przemocy?	☐
5	Czy sprawca ma zaburzenia psychiczne, leczy lub leczył się psychiatrycznie?	☐
6	Czy sprawca jest pod wpływem środków odurzających (alkohol/narkotyki/leki)?	☐
7	Czy sprawca był wcześniej karany za przestępstwa z użyciem przemocy (w rodzinie lub poza nią)?	☐
8	Czy sprawca kiedykolwiek groził lub próbował popełnić samobójstwo?	☐
9	Czy ofiara przemocy próbowała popełnić samobójstwo?	☐
10	Czy sprawca jest chorobliwie zazdrosny o ofiarę przemocy?	☐
11	Czy w ostatnim czasie ofiara przemocy rozstawała się ze sprawcą?	☐
12	Czy ofiara przemocy kiedykolwiek została pobita przez sprawcę podczas, gdy była w ciąży?	☐
13	Czy w domu jest broń?	☐

Pozytywna odpowiedź na 5 lub więcej z pytań 4-13

Rozważ zatrzymanie

W każdym przypadku kontynuuj procedurę Niebieskie Karty

Sprawca – osoba, co do której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie

Przemoc w rodzinie - jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osoby najbliższej lub innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących

Ofiara – osoba, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie

Osoba najbliższa (wg art. 115 §11 k.k.) – małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu

Pytanie 1: „Czy doszło do aktów przemocy z użyciem niebezpiecznego narzędzia lub gróźb jej użycia?”

Użycie broni lub innego niebezpiecznego narzędzia jest niezwykle istotne z perspektywy szacowania ryzyka związanego z przemocą w rodzinie. Sprawcy tego rodzaju przemocy, którzy stosowali przemoc z użyciem tego rodzaju narzędzi lub też grozili jej użyciem znacznie częściej ponownie dopuszczają się stosowania przemocy¹².

Może być użyteczne wskazanie na przykłady niebezpiecznych narzędzi, które mogą być użyte w ocenianej sytuacji. Oprócz broni niebezpiecznym narzędziem mogą również stać się przedmioty użytku domowego, takie jak np. noże, szklane naczynia, sprzęt sportowy (kije do golfa, etc.) i tym podobne przedmioty.

Informacja o użyciu broni lub niebezpiecznego narzędzia jest ponadto istotna z perspektywy bezpieczeństwa policjantów przeprowadzających interwencję wobec przemocy w rodzinie.

Pytanie 2: „Czy sprawca grozi ofierze zabiciem? Czy ofiara boi się o swoje życie? Czy ofiara uważa, że jest zdolny do jej zabicia?”

Groźby dotyczące zabicia ofiary są sposobem na jej efektywne kontrolowanie. Pamiętaj, że odczucie ofiary, iż sprawca jest zdolny do zabicia jej musi zostać potraktowane poważnie. Obawa ofiary przed zagrożeniem jej życia przez sprawcę stanowi bowiem znaczący czynnik świadczący o możliwości rzeczywistego wystąpienia takiej sytuacji¹³.

Pytanie 3: „Czy doszło do duszenia?”

Duszenie jest jedną z najbardziej powszechnych metod zabijania kobiet-ofiar przemocy w rodzinie przez mężczyzn-sprawców tej przemocy¹⁴. Każde działanie sprawcy mające na celu uniemożliwienie ofierze dostępu do powietrza musi być rozpoznane jako czynnik wysokiego ryzyka.

Użyteczne mogą okazać się pytania pomocnicze:

- ✓ kiedy doszło do duszenia?
- ✓ w jaki sposób sprawca dusił ofiarę (dłonią, przedmiotem, etc.)?
- ✓ czy, i jak często wcześniej sprawca dusił ofiarę?
- ✓ czy ofiara straciła świadomość wskutek duszenia?

Pytanie 4: „Czy w ostatnim czasie doszło do nasilenia przemocy?”

Niezwykle istotne jest, by poznać i zrozumieć, jak poważna jest przemoc zastana na miejscu interwencji. Pozwoli to na podjęcie działań adekwatnych do danej sytuacji.

¹² Por. za L.Richards, *Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH, 2009) Model*, Wielka Brytania 2010.

¹³ J.F.Hemphill, R.D.Hare, S.Wong, *Psychopathy and Recidivism: A Review*, „Legal and Criminological Psychology”, 1998, nr 3.

¹⁴ L.Richards, op.cit.

Rozważ więc zadanie pytań pomocniczych:

- ✓ czy w ostatnim czasie doszło do aktu przemocy, który wiązał się z ze zranieniem ofiary przez sprawcę?
- ✓ kiedy doszło do takiego incydentu?
- ✓ porównaj to z poprzednimi przejawami przemocy (czy przemoc fizyczna wystąpiła incydentalnie, czy dochodziło do niej systematycznie). Kiedy i do jakiego najpoważniejszego uszkodzenia ciała ofiary doszło w związku z przemocą w rodzinie?
- ✓ czy ofierze kiedykolwiek była potrzebna pomoc medyczna w związku z przemocą w rodzinie?

Pytanie 5: „Czy sprawca ma zaburzenia psychiczne, leczy lub leczył się psychiatrycznie?”

Pamiętaj, że zaburzenia psychiczne mogą wpływać na zmianę zachowania sprawcy przemocy, w tym nasilać podejmowanie zachowań agresywnych. Podczas analizy sytuacji należy wziąć również pod uwagę depresję sprawcy¹⁵.

Pomocne mogą być pytania:

- ✓ czy sprawca był diagnozowany pod kątem zaburzeń psychicznych?
- ✓ czy otrzymywał on jakieś wsparcie lub interwencję medyczną w związku z problemami zdrowotnymi?
- ✓ czy w ostatni czasie nastąpiły jakieś zmiany w stanie zdrowia psychicznego sprawcy?

Pytanie 6: „Czy sprawca jest pod wpływem środków odurzających (alkohol/narkotyki/leki)?”

Pytanie to dotyczy zarówno aktualnej sytuacji zastanej podczas interwencji wobec przemocy w rodzinie, jak też problemów doświadczanych przez sprawcę w przeszłości w związku z nadużywaniem alkoholu, narkotyków lub leków, które miałyby wpływ na jego społeczne funkcjonowanie (zdrowie, relacje międzyludzkie, etc.).

Badania wskazują, że gdy stan sprawcy ulega pogorszeniu w związku z używaniem alkoholu, narkotyków, ale również w sytuacji związanej z chorobą psychiczną staje się bardziej skłonny do fizycznego zranienia ofiary, używania broni, czy też eskalacji częstotliwości bardziej skrajnych aktów przemocy¹⁶.

Pamiętaj, że również ofiara może używać tych samych lub podobnych substancji, co sprawca, stąd może przebywać w tych samych miejscach oraz korzystać z tych samych usług co sprawca. Dlatego pomocne może okazać się ustalenie:

- ✓ jak często spożywają alkohol/używają narkotyków lub leków?
- ✓ czy są uzależnieni?

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ A.Robinson, *Domestic Violence MARACs for Very High-Risk Victims in Cardiff, Wales: A Process and Outcome Evaluation*, Wales 2004; A.Robinson, *The Benefits of Providing Assistance to Victims of Domestic Abuse in Glasgow, Wales* 2006.

- ✓ czy używają określonych leków w celach medycznych, czy też nielegalnych substancji?

Pytanie 7: „Czy sprawca był wcześniej karany za przestępstwa z użyciem przemocy (w rodzinie lub poza nią)?”

Badania wskazują, że sprawcy przemocy w rodzinie wykazują tendencję do powtarzania agresji, którą wykazywali również wobec innych osób podczas całego swojego życia. Często już wcześniej stosowali przemoc wobec różnych osób (wobec rodzeństwa, rówieśników w szkole, znajomych z pracy, czy też obcych osób)¹⁷.

Poprzednie akty przemocy w rodzinie są niezwykle silnym czynnikiem ryzyka, który wskazuje, że w przyszłości ponownie dojdzie do przemocy. Określa się, że 35% rodzin doświadcza ponownego aktu przemocy w ciągu 5 tygodni od pierwszego incydentu¹⁸.

Pomocne mogą być pytania:

- ✓ jakiego rodzaju przestępstw z użyciem przemocy dopuścił się sprawca?
- ✓ kiedy doszło do popełnienia przestępstw z użyciem przemocy;
- ✓ czy stosowane były środki zapobiegawcze?

Pytanie 8: „Czy sprawca kiedykolwiek groził lub próbował popełnić samobójstwo?”

Bardzo istotne jest również określenie, czy sprawca wcześniej groził popełnieniem samobójstwa lub też próbował targnąć się na własne życie. Groźby popełnienia samobójstwa przez sprawcę powinny ZAALARMOWAĆ o zwiększeniu możliwości zabójstwa przez sprawcę innych osób¹⁹.

Depresja oraz symptomy samobójcze mogą być czynnikami wskazującymi na dążenie przez sprawcę do sprawowania kontroli nad związkiem z ofiarą. Mogą się również łączyć z chorobliwą zazdrością, a myśli „Jeśli ja nie mogę jej mieć, to nikt nie będzie jej miał” mogą doprowadzić również do samobójstwa sprawcy²⁰. Takie deklaracje potraktuj poważnie. Zwróć również uwagę na możliwość dopuszczenia się przez sprawcę zabójstwa ofiary przemocy, a w konsekwencji również samobójstwa.

Pytania 9: „Czy ofiara przemocy próbowała popełnić samobójstwo?”

Gdy ofiara przemocy mówi, że gotowa jest popełnić samobójstwo, a szczególnie gdy podjęła wcześniej taką próbę – nigdy nie bagatelizuj takiego stwierdzenia. Dla wielu ofiar odebranie sobie życia może wydawać się jedynym sposobem za zakończenie sytuacji przemocowej. Myśli samobójcze mogą pojawiać się dość często w sytuacjach nadmiernego stresu, depresji, czy też doświadczania przeżyć traumatycznych. Szczególnego znaczenia nabierają sytuacje, gdy ze sfery deklaratywnej plany ofiary, by targnąć się na własne życie poprzez podjęcie takiej próby nabierają realnego kształtu. Niezwykle istotne jest, by w kontakcie

¹⁷ L.Richards, op.cit.

¹⁸ Por. za: L.Richards, ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

z ofiarą obserwować, czy pytania dotyczące myśli samobójczych nie przyspieszą podjęcia takiej próby.

Podczas gromadzenia informacji na temat prób samobójczych ofiary można użyć poniższych pytań pomocniczych:

- ✓ czy również w przeszłości miały miejsce próby samobójcze?
- ✓ czy występują zaburzenia snu?
- ✓ jak wyglądał ostateczny plan próby samobójczej?
- ✓ czy ofiara była pod opieką specjalistów?
- ✓ czy ofiara miała kiedykolwiek poważne problemy z nadużywaniem alkoholu, narkotyków lub leków?
- ✓ czy ofiara leczyła się psychiatrycznie lub była w związku z tym hospitalizowana?
- ✓ czy ofiara jest niechętna, by skorzystać ze środków lub wsparcia specjalistów?

Pytania 10: „Czy sprawca jest chorobliwie zazdrosny o ofiarę przemocy?”

Badania wskazują na związek „zniewalającej kontroli” stosowanej przez sprawcę przemocy z jego nadmierną zazdrością. Wskazują na te zachowania sprawcy, jako na istotne czynniki ryzyka²¹. W takiej sytuacji pomocne mogą okazać się poniższe pytania:

- ✓ czy sprawca jest nadmiernie zazdrosny?
Jeśli tak, to jakie zachowania podejmuje?

Przejawy nadmiernej zazdrości mogą obejmować:

- kontrolowanie czasu i miejsca pobytu ofiary;
- separowanie od rodziny, przyjaciół;
- przechwytywanie maili, rozmów telefonicznych;
- oskarżanie o zdradę;
- kontrolowanie finansów;
- uniemożliwianie przyjmowania leków;
- ekstremalną dominację nad ofiarą;
- uniemożliwianie opuszczenia domu;
- grożenie odebraniem dzieci, gdy ofiara zgłosi sprawę na policję;
- stwierdzenia typu „Jeśli ja nie mogę cię mieć to nikt inny również nie będzie miał”.

Pytanie 11: „Czy w ostatnim czasie ofiara przemocy rozstawała się ze sprawcą?”

Badania i literatura wskazują, że próby zakończenia związku są często silnie powiązane z zabójstwami związanymi z przemocą w relacjach partnerskich²². Znaczące jest, że kobiety są narażone na największe niebezpieczeństwo w okresie dwóch miesięcy od rozstania ze sprawcą przemocy²³.

²¹ L.Richards, op.cit.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

Pomocne mogą również okazać się dodatkowe pytania:

- ✓ czy ofiara i sprawca są aktualnie w separacji lub planują separację?
- ✓ jeśli ofiara planuje separację ze sprawcą, czy poinformowała go o tym?
- ✓ jeśli byli w separacji, kiedy to miało miejsce?
- ✓ czy kiedykolwiek sprawca groził ofierze, że w przypadku, gdy odejdzie od niego to wyrządzi krzywdę jej, ich dzieciom lub innym osobom?
- ✓ czy takie groźby powodowały poważne obawy ofiary?
- ✓ czy kiedykolwiek niemożność ofiary odejścia od sprawcy była spowodowana presją rodziny lub zależnością ofiary od fizycznej opieki, czy też wsparcia finansowego ze strony sprawcy?

Pytanie 12: „Czy ofiara przemocy kiedykolwiek została pobita przez sprawcę podczas, gdy była w ciąży?”

Okres ciąży może być czasem, gdy przemoc w rodzinie pojawia się lub też eskaluje²⁴. Szczególnego znaczenia nabiera fakt stosowania przemocy podczas wcześniejszych ciąż, gdy ofiara również aktualnie spodziewa się dziecka lub też niedawno urodziła dziecko. Badania wskazują, że dzieci w wieku poniżej 18 miesięcy są najbardziej zagrożone w sytuacji przemocy w rodzinie²⁵, dlatego OBLIGATORYJNIE ustal, czy ofiara ma dziecko w takim wieku.

W takiej sytuacji użyteczne mogą okazać się również pytania:

- ✓ czy sprawca wie, że ofiara jest w ciąży? Czy spodziewa się jego dziecka?
- ✓ czy sprawca kiedykolwiek atakował obszar brzucha ofiary?

Pytanie 13: „Czy w domu jest broń?”

Zwróć uwagę, czy na miejscu przeprowadzania interwencji znajduje się broń, do której sprawca przemocy w rodzinie może mieć dostęp. Dostęp do broni może być istotnym czynnikiem ryzyka zagrożenia zdrowia, a nawet życia ofiary przemocy w rodzinie.

²⁴ G.C.Mezey, S.Bewley, *Domestic violence and pregnancy*, 1997.

²⁵ Por. za: J.Richards, op.cit.

2. Stosowanie narzędzi szacowania ryzyka – kwestionariusz B

Identyfikacja i szacowanie ryzyka nie jest procesem przewidywania i nie istnieje procedura pozwalająca na obliczenie lub przewidzenie, w których sprawach na pewno dojdzie do zabójstwa, czy też ponownego ataku lub zranienia ofiary przemocy w rodzinie

CEL KWESTIONARIUSZA

- ✓ dostarczenie policjantom jednolitego narzędzia, a w konsekwencji zapewnienie spójnego zrozumienia sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w sytuacji związanej z przemocą w rodzinie;
- ✓ pomoc policjantom przeprowadzającym interwencję wobec przemocy w rodzinie w zidentyfikowaniu przypadków wysokiego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z tą przemocą;
- ✓ pomoc policjantom w podejmowaniu dobrze uzasadnionych decyzji zmierzających do odebrania dziecka z rodziny lub zatrzymania sprawcy przemocy w rodzinie opartych na informacjach pochodzących z analizy sytuacji na podstawie czynników ryzyka;
- ✓ wypełniony formularz staje się ważnym dokumentem, który może być wykorzystywany podczas dalszej pracy z konkretnym przypadkiem przemocy w rodzinie w ramach spotkań zespołów interdyscyplinarnych lub grup roboczych.

ROZMOWA Z OFIARĄ NA TEMAT POZIOMU RYZYKA

Jeśli ofiara zapyta, czemu służy używane przez siebie narzędzie, a także co oznacza wspomniane przez siebie „ryzyko”, niezwykle istotne jest, by odpowiedź została przekazana w sposób delikatny. Wy tłumacz osobie, z którą rozmawiasz, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo zagrożenia zdrowia, a nawet życia dziecka. Wyjaśnij, czego dotyczą twoje obawy, które wynikają z odpowiedzi udzielonych przez tą osobę na pytania związane z czynnikami ryzyka. Poinformuj również, jakie będą twoje następne kroki (np. odebranie dziecka z rodziny, zatrzymanie sprawcy przemocy, wszczęcie procedury „Niebieskie Karty”).

Jednocześnie pamiętaj, że jeśli nie istnieje bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia dziecka w momencie przeprowadzania interwencji nie oznacza to, że taka sytuacja nie wydarzy się w przyszłości. Wyjaśnij osobie sprawującej opiekę nad dzieckiem, że czynniki wysokiego ryzyka łączą się z prawdopodobieństwem poważnego zranienia lub nawet targnięcia się przez sprawcę przemocy na życie dziecka, stąd w przypadku wystąpienia takiej sytuacji w przyszłości powinna niezwłocznie nawiązać kontakt z policją za pośrednictwem telefonu alarmowego.

JAK UŻYWAĆ KWESTIONARIUSZA SZACOWANIA RYZYKA

Niezwykle istotne jest, by w każdym przypadku, gdy w rodzinie, w której podejmujesz interwencję występuje przemoc zadać ofierze WSZYSTKIE PYTANIA zawarte w liście czynników ryzyka. Niektóre pytania mogą wydawać się zbieżne z pozostałymi, jednak służą pozyskaniu maksymalnie pełnej informacji na temat danego przypadku przemocy. Zauważ, że kwestionariusz nie przewiduje opcji odpowiedzi „NIE WIEM”, dlatego jeśli nie jest możliwe pozyskanie informacji, w odniesieniu do któregośkolwiek pytania – odnotuj to na wypełnianym kwestionariuszu. Ryzyko jest bowiem dynamiczne i sytuacja może zmienić się w każdej chwili.

Przeprowadzając interwencję wobec przemocy w rodzinie wobec dziecka musisz rozważyć:

- ✓ kogo dotyczy ryzyko;
- ✓ kontekst zachowania sprawcy przemocy;
- ✓ jakie relacje zachodzą pomiędzy poszczególnymi czynnikami ryzyka;
- ✓ sposób postrzegania ryzyka przez osobę sprawującą opiekę nad dzieckiem, wobec którego stosowana jest przemoc w rodzinie.

ZADAWANIE PYTAŃ

- ✓ zaznajom się z kwestionariuszem szacowania ryzyka i algorytmem postępowania przed rozpoczęciem wykorzystywania ich podczas służby. Musisz czuć pewność, że rozumiesz wagę i znaczenie każdego z pytań dotyczących czynników ryzyka;

Miej świadomość rodzajów środków bezpieczeństwa, jakie możesz wykorzystać w zastanej sytuacji (podstawy odebrania dziecka z rodziny, zatrzymania sprawcy przemocy).

Kwestionariusz szacowania ryzyka

W przypadku wystąpienia czynników ryzyka zaznacz X w kratce.
Zwróć uwagę, że w rodzinie może być **kilkoro dzieci**

Pytania adresowane **do osoby dorosłej** o sytuację dziecka:

1	Czy sprawca bije, uderza, popycha, rzuca w dziecko ciężkim przedmiotem?	☐
2	Czy sprawca rzucił dzieckiem?	☐
3	Czy sprawca dusił dziecko?	☐
4	Czy sprawca przypalał dziecko papierosem lub innym rozgrzanym przedmiotem?	☐

Pozytywna odpowiedź na jedno z pytań 1-4

↓
Rozważ zatrzymanie sprawcy lub odebranie dziecka

5	Czy sprawca uderzył dziecko przedmiotem lub rzucił w dziecko przedmiotem?	☐
6	Czy sprawca jest agresywny słownie wobec dziecka (krzyczy/wyzywa)?	☐
7	Czy kiedykolwiek musiałaś/eś bronić dziecko przed sprawcą?	☐
8	Czy sprawca groził/straszył dziecko?	☐
9	Czy uważasz, że sprawca może zrobić krzywdę dziecku?	☐
10	Czy agresywne zachowanie wobec dziecka zdarzało się wcześniej?	☐
11	Czy są widoczne oznaki zaniedbywania dziecka?	☐
12	Czy występują inne niepokojące zachowania wobec dziecka?	☐
13	Wiek dziecka od 0 do 6 lat lub niepełnosprawność	☐

Pozytywna odpowiedź na 5 lub więcej z pytań 5-13

↓
Rozważ zatrzymanie sprawcy lub odebranie dziecka

W każdym przypadku kontynuuj procedurę Niebieskie Karty

UWAGA!

Zaistnienie nawet jednego z wymienionych czynników ryzyka lub innego niepokojącego sygnału może świadczyć o występowaniu przemocy w rodzinie. Kwestionariusz jest jedynie narzędziem pomocniczym. Zaufaj swojej intuicji i wdrażaj znane Ci przepisy i procedury.

ROZUMIENIE CZYNNIKÓW RYZYKA

Pytania 1-4

Czynniki ryzyka ujęte w punktach 1-4 są czynnikami, których wystąpienie pozwala na przypuszczenie, iż zdrowie, a nawet życie dziecka, wobec którego stosowana jest przemoc w rodzinie jest zagrożone w sposób poważny.

Czynniki takie jak rzucenie dzieckiem; duszenie dziecka; przemoc fizyczna o dużym nasileniu (bicie, uderzanie, popychanie, rzucanie w dziecko ciężkim przedmiotem) to czynniki, wobec których należy niezwłocznie rozważyć zatrzymanie sprawcy przemocy lub odebranie dziecka z rodziny.

Pytanie 5: „Czy sprawca uderzył dziecko przedmiotem lub rzucił w dziecko przedmiotem?”

Rzucanie przez sprawcę przemocy w rodzinie przedmiotem w dziecko zalicza się do postaci czynnej przemocy fizycznej. Pamiętaj, że przemoc fizyczna traktowana jako nieprzypadkowe obrażenia poniesione w wyniku stosowania przemocy przez sprawcę, obejmuje WSZELKIE obrażenia nie będące skutkiem wypadku²⁶.

Uderzenia ciężkim przedmiotem mogą spowodować poważne obrażenia u dziecka, a nawet zagrażać jego życiu. Nawet jeżeli poprzednie akty przemocy nie spowodowały obrażeń u dziecka nie znaczy to, że w przyszłości nie dojdzie do tragicznej sytuacji. Dlatego nie bagatelizuj tego rodzaju przemocy stosowanej wobec dziecka.

W opisywanej sytuacji można zadać pytania pomocnicze:

- ✓ jak często zdarzało się, że sprawca rzucał w dziecko przedmiotami/lub uderzał dziecko przedmiotami?
- ✓ jakiego rodzaju przedmiotami sprawca rzucał w dziecko/lub uderzał dziecko?
- ✓ czy kiedykolwiek sprawca spowodował w ten sposób obrażenia ciała u dziecka?

Ponadto pamiętaj, że rzucanie w dziecko nawet lekkim przedmiotem (np. maskotką) jest przejawem przemocy. Nawet jeżeli nie wyrządza dziecku krzywdy fizycznej, to może powodować urazy psychiczne.

Pytanie 6: „Czy sprawca jest agresywny słownie wobec dziecka (krzyczy/wyzywa)?

Agresja słowna zalicza się również do form przemocy w rodzinie. Krzyczenie oraz wyzywanie dziecka to agresja słowna o charakterze bezpośrednim. Wyzywanie ofiary oznacza degradację werbalną, która jest szczególnie dotkliwa dla ofiary. Osoby pokrzywdzone przemocą w rodzinie mówią czasami, że przemoc fizyczna jest mniej bolesna

²⁶ J.Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002.

aniżeli agresja słowna²⁷. Dlatego nie bagatelizuj tego rodzaju przemocy stosowanej wobec dziecka.

Pytanie 7: „Czy kiedykolwiek musiałaś/eś bronić dziecko przed sprawcą?”

Badania wskazują, że sprawcy przemocy w rodzinie wykazują tendencję do powtarzania agresji, którą wykazywali również wobec innych osób podczas całego swojego życia. Często już wcześniej stosowali przemoc wobec różnych osób (wobec rodzeństwa, rówieśników w szkole, znajomych z pracy, czy też obcych osób)²⁸.

Poprzednie akty przemocy w rodzinie są niezwykle silnym czynnikiem ryzyka, który wskazuje, że w przyszłości ponownie dojdzie do przemocy. Określa się, że 35% rodzin doświadcza ponownego aktu przemocy w ciągu 5 tygodni od pierwszego incydentu²⁹.

Warto użyć pytań pomocniczych:

- ✓ kiedy doszło do ostatniego takiego incydentu?
- ✓ ile razy zdarzyło się to w ciągu ostatnich 12 miesięcy?
- ✓ czy aktualnie zdarza się to częściej?
- ✓ czy aktualny incydent jest poważniejszy niż poprzedni?

Pytania 8-9: „Czy sprawca groził/straszył dziecko?”

„Czy uważasz, że sprawca może zrobić krzywdę dziecku?”

Wysłuchaj uważnie spostrzeżeń osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem doświadczającym przemocy w zakresie wcześniejszego zachowania sprawcy wobec dziecka. Jeśli osoba ta wyraża obawy co do stanu bezpieczeństwa dziecka w związku z wcześniejszymi incydentami polegającymi na groźeniu, czy też straszeniu dziecka przez sprawcę przemocy w rodzinie – potraktuj te spostrzeżenia poważnie. Przypuszczenia co do możliwości spełnienia gróźb skrzywdzenia, okaleczenia, czy też zabicia dziecka potraktuj jako poważne czynniki ryzyka świadczące o wysokim prawdopodobieństwie podjęcia przez sprawcę niebezpiecznych zachowań.

Pamiętaj, że osoba sprawująca opiekę nad dzieckiem może mieć bezpośrednią wiedzę na temat skłonności sprawcy przemocy w rodzinie do krzywdzenia innych osób. Dlatego ważne jest by zadać dodatkowe pytania:

- ✓ jakie komunikaty powodują największe obawy u osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem doświadczającym przemocy?
- ✓ jakich zachowań może dopuścić się sprawca wobec dziecka?
- ✓ czy kiedykolwiek zdarzyło się, by sprawca spełnił swoje groźby wobec dziecka? Jeśli tak, to jakie?

²⁷ J.Mazur, op.cit.

²⁸ L.Richards, op.cit.

²⁹ Por. za: L.Richards, ibidem.

Pytanie 10: „Czy agresywne zachowanie wobec dziecka zdarzało się wcześniej?”

Opisywany czynnik ryzyka łączy się z historią zachowań przemocowych podejmowanych przez sprawcę w przeszłości. Podobnie jak w pytaniu nr 7 należy podkreślić, że sprawcy przemocy w rodzinie wykazują tendencję do powtarzania agresji, którą wykazywali również wobec innych osób podczas całego swojego życia³⁰. Zatem prawdopodobieństwo owej powtarzalności odnosi się również do zachowań przemocowych wobec dziecka.

Warto użyć pytań pomocniczych:

- ✓ kiedy doszło do ostatniego takiego incydentu?
- ✓ ile razy zdarzyło się to w ciągu ostatnich 12 miesięcy?
- ✓ czy aktualnie zdarza się to częściej?
- ✓ czy aktualny incydent jest poważniejszy niż poprzedni?

Literatura podkreśla trzy czynniki charakteryzujące przypadki zabójstwa dzieci, a mianowicie wcześniejsze wykorzystywanie dzieci, wcześniejszy nadzór nad rodziną specjalistycznych placówek, a także wcześniejsze przypadki przemocy w rodzinie³¹.

Pytanie 11: „Czy widoczne są oznaki zaniedbywania dziecka?”

Pamiętaj, że zaniedbywanie fizyczne to jeden z rodzajów przemocy, który obejmuje wszelkie zaniedbania fizyczne ofiary, w tym również brak należytej opieki medycznej. Ten typ przemocy jest szczególnie dolegliwy dla dzieci. Dlatego oznaki zaniedbywania dziecka potraktuj jako czynnik ryzyka zagrożenia zdrowia dziecka w związku z przemocą doświadczaną w rodzinie³².

Pytanie 12: „Czy występują inne niepokojące zachowania wobec dziecka?”

Zauważ, że również inne czynniki – nie wymienione w kwestionariuszu szacowania ryzyka – mogą świadczyć o stosowaniu przemocy w rodzinie wobec dziecka. Nie traktuj więc kwestionariusza jako zamkniętego katalogu sytuacji i zachowań niebezpiecznych, lecz używaj go jako narzędzia pomocniczego. Pamiętaj, że żadne narzędzie nie zastąpi twego doświadczenia, zdrowego rozsądku i intuicji.

Pytanie 13: „Wiek dziecka od 0 do 6 lat lub niepełnosprawność”

Badania wskazują, że dzieci w wieku poniżej 18 miesięcy są najbardziej zagrożone w sytuacji przemocy w rodzinie, dlatego OBLIGATORYJNIE ustal, czy ofiara ma dziecko w takim wieku.

Małe dzieci, w tym noworodki są szczególnie wrażliwymi ofiarami przemocy w rodzinie, którą musisz rozpatrzyć w dwóch wymiarach – ryzyka jakie zagraża dziecku oraz ryzyka jakie zagraża jego matce (osobie, która sprawuje opiekę nad dzieckiem)³³. Pamiętaj również, że

³⁰ L.Richards, op.cit.

³¹ Ibidem.

³² J.Mazur, op.cit.

³³ Por. za: J.Richards, op.cit.

niepełnosprawność dziecka może czynić je jeszcze bardziej bezbronnym w obliczu przemocy w rodzinie, stąd należy ją uznać za poważny czynnik ryzyka zagrożenia zdrowia lub życia dziecka doświadczającego przemocy.

V. Algorytm postępowania policjanta podczas interwencji w związku z przemocą w rodzinie

W sytuacji interwencji w związku z przemocą w rodzinie **należy wsząć procedurę „Niebieskie Karty”**. Wszczęcie procedury **nie wymaga zgody** osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Procedura "Niebieskie Karty" obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

Wszczęcie procedury następuje przez wypełnienie formularza "Niebieska Karta - A" przez przedstawiciela jednego z podmiotów wymienionych w art. 9d ust. 2 ustawy (tj. jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia), w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie (§ 2 ust. 1 *rozporządzenia*).

Do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” zobowiązany jest nie tylko policjant podejmujący interwencję w rodzinie dotkniętej przemocą, ale również ten, który np. przyjmuje zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa, jeżeli ma ono związek z przemocą w rodzinie. Do wszczęcia procedury zobowiązany będzie również np. dzielnicowy, który podczas wykonywania czynności służbowych uzyska informacje, że w danej rodzinie może dochodzić do przemocy.

§ 2 wytycznych

2. Jeżeli podczas interwencji nie ma możliwości wypełnienia formularza "Niebieska Karta - A" w całości, części V, IX-XII, XV, XVII, XX-XXI mogą zostać uzupełnione przez dzielnicowego w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

§ 2 rozporządzenia

3. W przypadku braku możliwości wypełnienia formularza "Niebieska Karta - A" z uwagi na nieobecność osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, stan jej zdrowia lub ze względu na zagrożenie jej życia lub zdrowia, wypełnienie formularza "Niebieska Karta - A" następuje niezwłocznie po nawiązaniu bezpośredniego kontaktu z tą osobą lub po ustaniu przyczyny uniemożliwiającej jego wypełnienie.

4. W przypadku gdy nawiązanie bezpośredniego kontaktu z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest niewykonalne, wypełnienie formularza "Niebieska Karta - A" następuje bez udziału tej osoby.

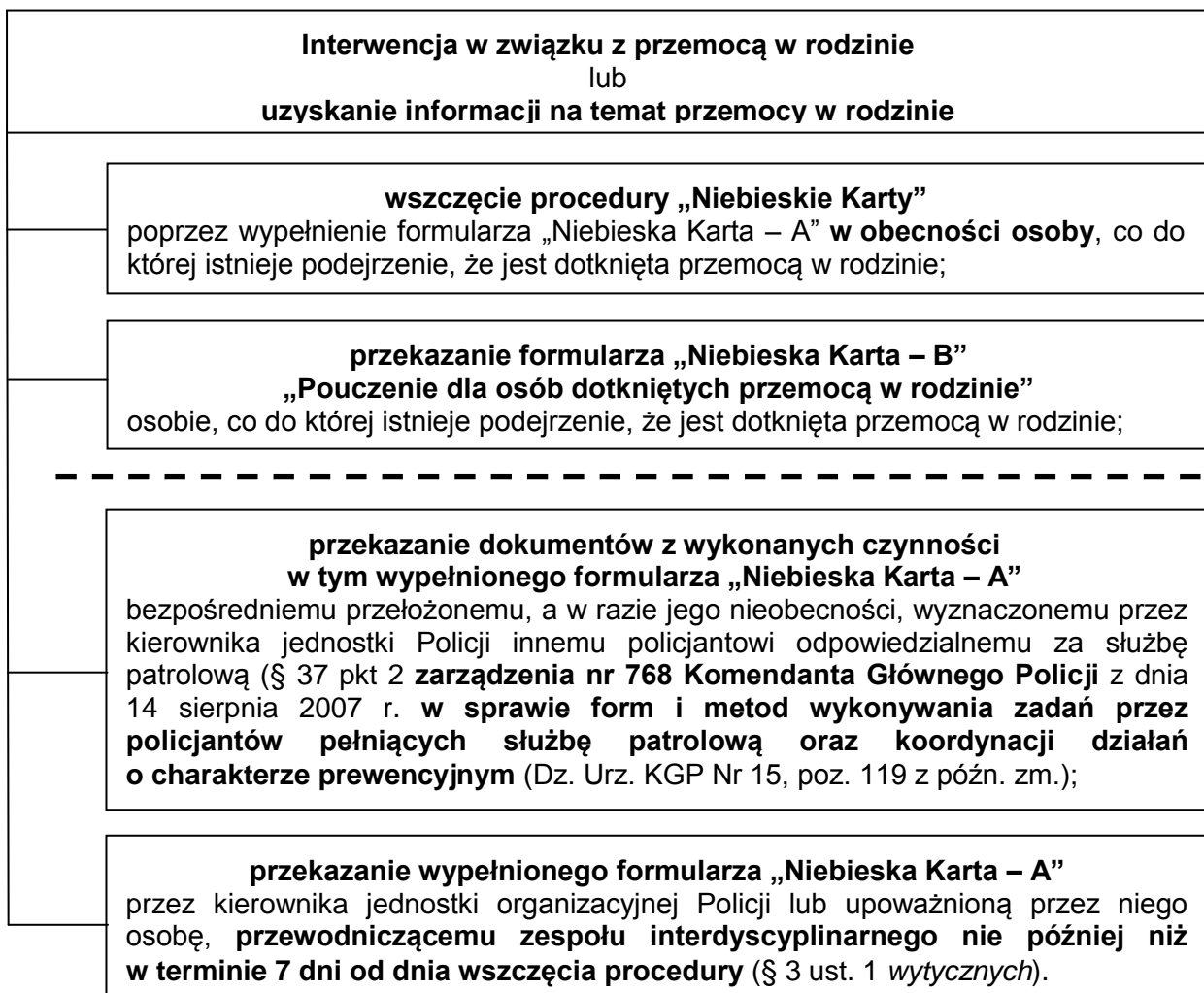
§ 4 rozporządzenia

Rozmowę z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przeprowadza się w warunkach gwarantujących swobodę wypowiedzi i poszanowanie godności tej osoby oraz zapewniających jej bezpieczeństwo.

W przypadku **podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka**, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” należy przeprowadzić w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego. Jednakże należy pamiętać, że jeżeli osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka są rodzice, opiekunowie prawni lub faktyczni, to działania z udziałem dziecka przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny. Ponadto, działania z udziałem dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie, powinny być prowadzone w miarę możliwości w obecności psychologa (§ 5 rozporządzenia).

§ 6 rozporządzenia

1. Po wypełnieniu formularza "Niebieska Karta - A" osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przekazuje się formularz "Niebieska Karta - B".
3. Jeżeli osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, formularz "Niebieska Karta - B" przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie.
4. Formularza "Niebieska Karta - B" nie przekazuje się osobie, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

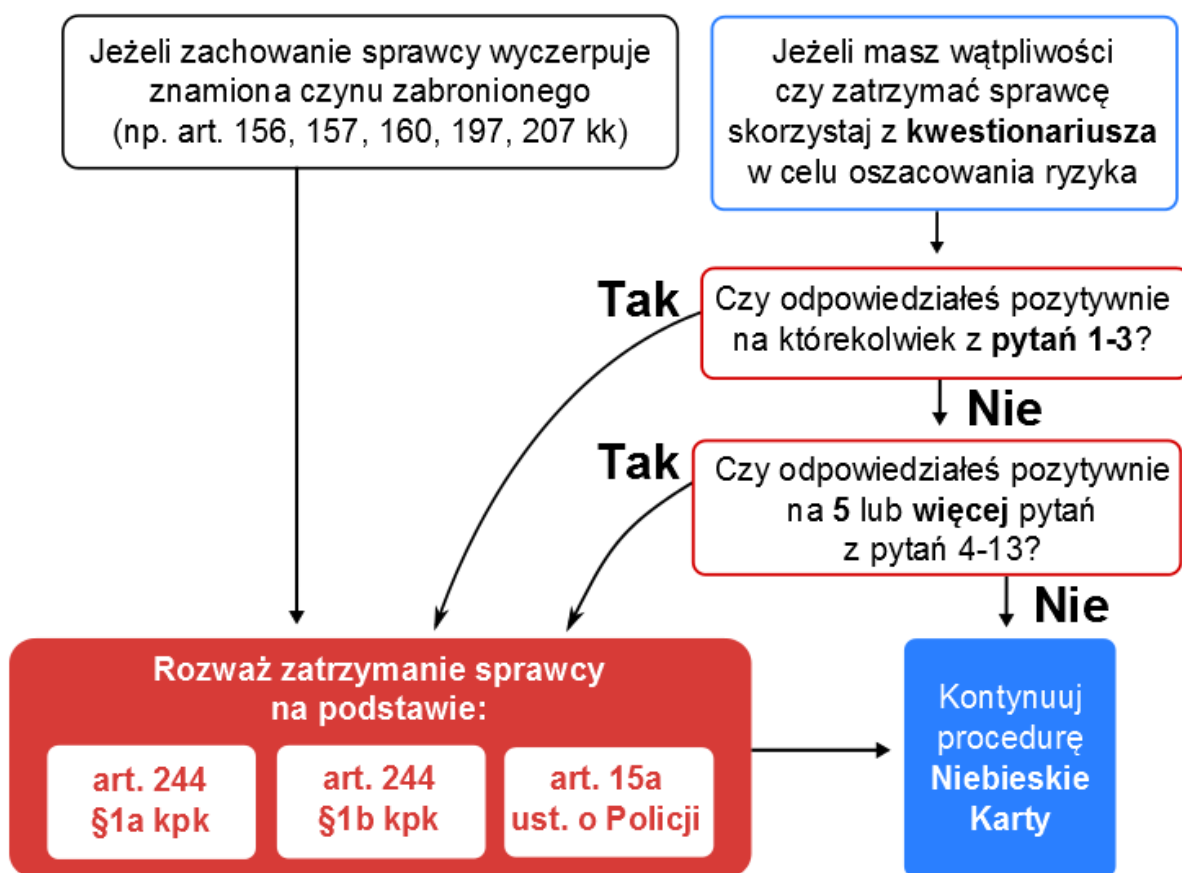

1. Algorytm postępowania – część A przemoc wobec osób dorosłych

Interwencja w związku z przemocą w rodzinie

Część A przemoc wobec osób dorosłych

Rozpocznij procedurę Niebieskie Karty
(Wypełnij kartę A i przekaz oferze kartę B)

art. 244 §1a kpk
Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

art. 244 §1b kpk
Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

art. 15a ust. o Policji
Funkcjonariusz Policji ma prawo zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15.

Pamiętaj, że ofiarą lub sprawcą przemocy w rodzinie może być **mężczyzna lub kobieta**.

Jeżeli na miejscu interwencji znajduje się **dziecko** zwróć uwagę na jego potrzeby!

Jeżeli sprawcą **nie jest osoba najbliższa** lub wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca to **działaj na zasadzie odrębnych przepisów**.

Podjmując interwencję w związku z przemocą w rodzinie należy rozważyć czy osoba wobec, której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie swoim zachowaniem wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w jednym z poniżej cytowanych artykułów kodeksu karnego.

Art. 156 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz. U. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.)

§ 1. Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

- 1) pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,
 - 2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,
- podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie,
podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Art. 157 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, inny niż określony w art. 156 § 1,
podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłużej niż 7 dni,
podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie,
podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 2 lub 3, jeżeli naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia nie trwał dłużej niż 7 dni, odbywa się z oskarżenia prywatnego, chyba że pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą.

§ 5. Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba najbliższa, ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na jej wniosek.

Art. 160 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu,
podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo,
podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1-3 sprawca, który dobrowolnie uchylił groźące niebezpieczeństwo.

§ 5. Ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 197 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego,

podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności,

podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:

- 1) wspólnie z inną osobą,
 - 2) wobec małoletniego poniżej lat 15,
 - 3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry,
- podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1-3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

Art. 207 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny,

podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Znęcanie się nad osobą najbliższą jest przestępstwem ściganym z urzędu. Należy pamiętać, iż fakt, że po interwencji policyjnej ofiara często się wycofuje, nie anuluje samego czynu i nie zwalnia od działania organów ścigania³⁴.

Czyn z art. 207 kk jest przestępstwem, o co najmniej podwójnym przedmiocie ochrony. Głównym przedmiotem ochrony jest rodzina, jej prawidłowe funkcjonowanie lub instytucja opieki, natomiast drugim – w zależności od tego, jaką formę i natężenie znęcanie się przybrało – życie, zdrowie, nietykalność cielesna, wolność i cześć osoby.

³⁴ Opracowano na podstawie: M. Płatek, Przemoc w rodzinie, Materiały edukacyjne przygotowane w ramach programu Socrates Grundtvig Action 1, "Law through Experience" / 116881-CP-1-2004-SK-GRUNDTVIG-G11

W wytycznych wymiaru sprawiedliwości w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny Sąd Najwyższy stwierdził, że przestępstwo znęcania się godzi „w podstawowe zasady współżycia w rodzinie, decydujące o jej spójności i trwałości, stanowi rażące naruszenie obowiązków rodzinnych i istotny czynnik wpływający na rozkład małżeństwa oraz rozbięcie rodziny”³⁵. Znęcanie się może przybrać formę znęcania się fizycznego lub psychicznego. Nazwę „znęcanie się” należy interpretować w dużym stopniu obiektywnie, tzn. dla przyjęcia lub odrzucenia wystąpienia tego znamienia nie jest wystarczające samo odczucie pokrzywdzonego, a jedynie miarodajne jest hipotetyczne odczucie wzorcowego obywatela tzn. człowieka o właściwym stopniu socjalizacji i wrażliwości na krzywdę drugiej osoby. O przyjęciu więc znęcania się rozstrzygają społecznie akceptowane wartości wyrażające się w normach etycznych i kulturowych³⁶.

Przestępstwo znęcania się, określone w §1 i 2 art. 207 kk, jest przestępstwem formalnym z działania lub zaniechania. Dla jego bytu nie jest wymagane spowodowanie jakichkolwiek skutków. W przypadku znęcania się, które pociągnęłoby za sobą skutki, np. w postaci uszkodzenia ciała lub spowodowania rozstroju zdrowia, wchodzić w grę będzie kwalifikacja kumulatywna z odpowiednim przepisem określającym przestępstwa skutkowe (np. z art. 156, 157 kk).

Faktem jest, iż od strony przedmiotowej pojęcie „znęcania” oznacza zazwyczaj zachowanie złożone z jedno lub wielorodzajowych powtarzających się systematycznie pojedynczych czynności naruszających różne dobra, jak np. nietykalność osobista, czy godność osobista, jednak można uznać za znęcanie się również postępowanie jednostkowe ze względu na jego intensywność³⁷.

Osoba pokrzywdzona aż jej życie zostanie zagrożone, by uznać, że doszło do złamania prawa. Pojęcie „znęcania się” oznacza bowiem na gruncie art. 207 kk istnienie przewagi sprawcy nad osobą pokrzywdzoną, której nie może się ona przeciwstawić lub może to uczynić w niewielkim stopniu³⁸.

Pokrzywdzeni przestępstwem znęcania często wycofują swoje zeznania lub nie zgłaszają zdarzeń wymagających interwencji z powodu źle pojętego wstydu. Wstydu, że jest się ofiarą oraz wstydu za zachowanie najbliższych. Czasem od zgłoszenia faktu znęcania się powstrzymuje nadzieja, że sprawca się zmieni. Liczne są jednak też przypadki, gdy ofiara po prostu się boi zemsty sprawcy oraz przekonanie, że działalność organów ochrony porządku prawnego jest często nie dość szybka i mało efektywna. Nie są to niestety uprzedzenia lub błędne wyobrażenia ofiary, ale rzeczywistość.

Rozbieżność pomiędzy prawem, które statuuje zakaz i ściganie przestępstwa znęcania z urzędu i faktyczna „wyuczona” niemoc organów ścigania jest groźna. Burzy zaufanie do organów ścigania, w tym również Policji, karze wątpić w sprawność państwa prawa i rzeczywiste, nie uroczyste, ale codzienne wymiary praworządności. Obywatel ma prawo zgodnie z art. 47 Konstytucji RP i art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do poszanowania jego życia prywatnego. Nie może to jednak oznaczać bezczynności organu państwa w sytuacji, gdy bezpieczeństwo obywateli jest naruszane w ich własnym domu przez domowników.

³⁵ OSNKW 1976, z. 7, poz. 86.

³⁶ K.Buchała, op.cit., s.612.

³⁷ OSNKW 1976, z. 7, poz. 86, op.cit.

³⁸ OSP 1992, z. 4, poz. 78.

Jeżeli uznasz, że osoba wobec, której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie swoim zachowaniem wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w powyższych artykułach kodeksu karnego **rozważ** zatrzymanie sprawcy na podstawie art. 244 § 1a kodeksu postępowania karnego oraz kontynuuj procedurę „Niebieskie Karty”.

Pamiętaj! To Ty podejmujesz decyzję.

W przypadku, gdy osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie popełniła przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej z użyciem broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu a ponadto zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy albo popełnieniem takiego przestępstwa grozi zgodnie z treścią art. 244 § 1b k.p.k. **masz obowiązek** ją zatrzymać.

Art. 244 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn zm.)

§ 1a. Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

§ 1b. Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

§ 2. Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata, oraz wysłuchać go.

§ 3. Z zatrzymania sporządza się protokół, w którym należy podać imię, nazwisko i funkcję dokonującego tej czynności, imię i nazwisko osoby zatrzymanej, a w razie niemożności ustalenia tożsamości - jej rysopis oraz dzień, godzinę, miejsce i przyczynę zatrzymania z podaniem, o jakie przestępstwo się ją podejrzewa. Należy także wciągnąć do protokołu złożone przez zatrzymanego oświadczenia oraz zaznaczyć udzielenie mu informacji o przysługujących prawach. Odpis protokołu doręcza się zatrzymanemu.

§ 4. Niezwłocznie po zatrzymaniu osoby podejrzanej należy przystąpić do zebrania niezbędnych danych, a także o zatrzymaniu zawiadomić prokuratora. W razie istnienia podstaw, o których mowa w art. 258 § 1-3, należy wystąpić do prokuratora w sprawie skierowania do sądu wniosku o tymczasowe aresztowanie.

Art. 245 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego

§ 1. Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednio z nim rozmowę; zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny.

§ 2. Przepisy art. 261 § 1 i 3 stosuje się odpowiednio, z tym że zawiadomienie następuje na żądanie zatrzymanego.

Art. 246 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego

§ 1. Zatrzymanemu przysługuje zażalenie do sądu. W zażaleniu zatrzymany może się domagać zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jego zatrzymania.

§ 2. Zażalenie przekazuje się niezwłocznie sądowi rejonowemu miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, który również niezwłocznie je rozpoznaje.

§ 3. W razie uznania bezzasadności lub nielegalności zatrzymania sąd zarządza natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

§ 4. W wypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości zatrzymania sąd zawiadamia o tym prokuratora i organ przełożony nad organem, który dokonał zatrzymania.

§ 5. W razie zbiegu zażaleń na zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie można rozpoznać je łącznie.

W przypadku, gdy zachowanie osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie swoim zachowaniem **nie wyczerpuje znamion przestępstwa**, ale stosuje ona przemoc w rodzinie skorzystaj z kwestionariusza, aby ocenić, czy należy odizolować sprawcę od ofiary.

Jeżeli pozytywnie odpowiedziałeś na jedno z pierwszych trzech pytań w kwestionariuszu to oprócz wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” **rozważ zatrzymanie sprawcy** – istnieje bardzo duże ryzyko zagrożenia życia lub zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Udzielenie pozytywnych odpowiedzi na 5 lub więcej pytań z pytań 4 – 13 również wskazuje na duże ryzyko zagrożenia życia lub zdrowia osoby doświadczającej przemocy. W tej sytuacji należy również rozważyć zatrzymanie sprawcy. Pamiętaj by kontynuować procedurę „Niebieskie Karty”.

Pamiętaj! To TY podejmujesz decyzję o odizolowaniu sprawcy od ofiary.

Osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie możesz zatrzymać na podstawie art. 244 § 1a, 1b k.p.k. lub art. 15a ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r., Nr. 287, poz. 1687 z późn. zm.).

Art. 15a ustawy o Policji został wprowadzony dyspozycją art. 4 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842) i obowiązuje od 1 sierpnia 2010 r. Nie może budzić wątpliwości uprawnienie Policji do zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie, którzy stwarzają bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia.

Art. 15a ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji

Funkcjonariusz Policji ma prawo zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15.

Art. 15 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji

1. Policjanci wykonując czynności, o których mowa w art. 14, mają prawo:
- 2) zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw;

- 2a) zatrzymywania osób pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego;
- 3) zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia;
2. Osobie zatrzymanej na podstawie ust. 1 pkt 3 przysługują uprawnienia przewidziane dla osoby zatrzymanej w Kodeksie postępowania karnego.
3. Zatrzymanie osoby może być zastosowane tylko wówczas, gdy inne środki okazały się bezcelowe lub nieskuteczne.
4. Osoba zatrzymana, o której mowa w ust. 1 pkt 3, może być okazywana, fotografowana lub daktyloskopowana tylko wtedy, gdy jej tożsamości nie można ustalić w inny sposób.
5. Osobę zatrzymaną należy niezwłocznie poddać - w razie uzasadnionej potrzeby - badaniu lekarskiemu lub udzielić jej pierwszej pomocy medycznej.
6. Czynności wymienione w ust. 1 powinny być wykonywane w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostają podjęte.
7. Na sposób prowadzenia czynności, o których mowa w ust. 1, przysługuje zażalenie do miejscowo właściwego prokuratora.
- 7a. Osoba zatrzymana może zostać umieszczona w pomieszczeniu jednostki organizacyjnej Policji lub pomieszczeniu jednostki organizacyjnej Straży Granicznej przeznaczonym dla osób zatrzymanych.

Przykładem zastosowania art. 15a ustawy o Policji może być sytuacja opisana w komentarzu Wojciecha Kotowskiego „6-osobowa rodzina mieszkająca w trzypokojowym mieszkaniu, składająca się z rodziców, trojga dzieci w wieku 5, 10 i 15 lat oraz babki (matki ojca rodziny). Głowa rodziny (syn, mąż i ojciec) przysparzał prawdziwych dolegliwości rodzinie z uwagi na skłonności do alkoholu. Stan, do którego się doprowadzał pijąc bez umiaru, wyzwał u niego agresję. Wówczas bił żonę i dzieci, lecz tak umiejętnie, że nie pozostawiał śladu. Interwencje policyjne nie potwierdzały się, ponieważ przed przyjazdem policjantów zniknął, uniemożliwiając ustalenie stanu nietrzeźwości, a ponadto miał oparcie w matce, która kryła jego występki wobec rodziny. Pewnego razu jednak żona po wszczęciu przez męża kolejnej awantury, obawiając się o dzieci, zabrała najpotrzebniejsze rzeczy i uciekła z domu. Wróciła jednak po dwóch godzinach razem z policjantami, czego jednak mąż tym razem nie przewidział. Kiedy zapukała do drzwi mąż otwierając je powitał żonę słowami: "wróciłaś, bo nie masz się gdzie podziać", wymierzając równocześnie silny cios pięścią prosto w jej twarz. Cios ten jednak nie dotarł do adresatki, ponieważ został błyskawicznie sparowany ręką stojącego za drzwiami policjanta. Scena, jak z filmu, lecz prawdziwa. Policjant był wyjątkowo wiarygodnym świadkiem zdarzenia, skutecznie podważającym nieprawdziwą relację babki o nieskazitelności syna i prowokacyjnym zachowaniu żony i dzieci. W konsekwencji pijany awanturnik trafił do izby wytrzeźwień z zastrzeżeniem, że po wytrzeźwieniu zostanie przejęty przez Policję w celu przeprowadzenia przesłuchania.

Przemoc w rodzinie jest bardzo częstym zjawiskiem, a równocześnie tego rodzaju czyny są trudne do ujawniania i rozpoznawania. W tym wypadku rodzina miała szczęście głównie dzięki szybkiemu i zdecydowanemu działaniu rozsądnych i życzliwych funkcjonariuszy. Warto podkreślić, że na podstawie śladu pozostawionego na dłoni policjanta, w wyniku uderzenia przez późniejszego zatrzymanego, biegły medyk stwierdził, że siła uderzenia była

tak ogromna, iż zachodzi duże prawdopodobieństwo, że w przypadku spotkania się z twarzą żony (ofiary napaści) mogłaby skutkować złamaniem szczęki”:³⁹.

Jeżeli podczas interwencji w związku z przemocą w rodzinie skorzystałeś z kwestionariusza szacowania ryzyka i uzyskałeś mniej niż 5 pozytywnych odpowiedzi na pytania 4 – 13 oznacza to, że zagrożenie życia lub zdrowia jest niewielkie - kontynuuj procedurę „Niebieskie Karty” oraz postępuj zgodnie z ogólnymi zasadami przeprowadzania interwencji.

Należy zwrócić uwagę, że jeżeli pomimo takiego wyniku uznasz, że należy osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie zatrzymać, to TY podejmiesz decyzję, gdyż jesteś na miejscu interwencji.

³⁹ Wojciech Kotowski, *Ustawa o policji. Komentarz*, Wydanie III, LEX 2012

2. Algorytm postępowania – część B przemoc wobec dzieci

Interwencja w związku z przemocą w rodzinie

Część B przemoc wobec dzieci

Rozpocznij procedurę **Niebieskie Karty**
(Wypełnij kartę A w obecności osoby pełnoletniej
Przełącz kartę B rodzicowi/opiekunowi niebędącemu sprawcą przemocy lub osobie, która zgłosiła przemoc)

Powiadom sąd rodzinny
(na podstawie art. 572 kpc)

Zwróć uwagę na stan **zdrowia** dziecka. W razie wątpliwości wezwij **lekarza!**

Podejmując interwencję w związku z przemocą w rodzinie wobec dziecka należy pamiętać, że jest to dużo trudniejsza interwencja. Trudność polega między innymi na tym, że potrzebne informacje możemy uzyskać tylko od osoby dorosłej, a ta nie zawsze będzie zainteresowana ich ujawnieniem, szczególnie gdy to ona krzywdzi dziecko. **Pamiętaj, że to rodzic może być sprawcą przemocy wobec dziecka.** Sama interwencja może być dla dziecka dużym stresem więc jego zachowanie może być irracjonalne, nieprzewidywalne. Wypełniając kwestionariusz szacowania ryzyka pytania należy adresować do osoby dorosłej (ale nie sprawcy).

Pamiętaj, w każdej sytuacji podejrzenia, że dziecku dzieje się krzywda **powiadom** sąd rodzinny na podstawie art. 572 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm).

Art. 572. § 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§ 2. ⁽⁶⁸⁶⁾ Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

W sytuacji interwencji w związku z przemocą w rodzinie, gdzie osobą doświadczającą przemocy jest dziecko należy rozważyć czy osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie swoim zachowaniem wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w jednym z poniżej cytowanych artykułów kodeksu karnego.

Art. 156 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

- 1) pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,
- 2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,
podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie,
podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć człowieka, sprawca
podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Art. 157 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, inny niż określony w art. 156 § 1,
podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłużej niż 7 dni,
podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 2 lub 3, jeżeli naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia nie trwał dłużej niż 7 dni, odbywa się z oskarżenia prywatnego, chyba że pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą.

§ 5. Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba najbliższa, ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na jej wniosek.

Art. 160 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1-3 sprawca, który dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo.

§ 5. Ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 200 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

Art. 207 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Jeżeli uznasz, że osoba wobec, której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie swoim zachowaniem wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego

w powyższych artykułach kodeksu karnego **rozważ** zatrzymanie sprawcy na podstawie art. 244 § 1a kodeksu postępowania karnego lub odebranie dziecka z rodziny w trybie interwencyjnym oraz kontynuuj procedurę „Niebieskie Karty”.

Pamiętaj! To Ty podejmujesz decyzję. Nie pozwól by dziecko doświadczało dalej przemocy. Dlatego rozważ odebranie dziecka z rodziny na podstawie art. 1 ust. 2 *ustawy o Policji*.

Art. 1

2. Do podstawowych zadań Policji należą:

- 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;
- 4) wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców.

W przypadku odebrania dziecka z rodziny należy je umieścić w rodzinie zastępczej typu interwencyjnego lub w interwencyjnej placówce opiekuńczo – wychowawczej.

W przypadku, gdy osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie popełniła przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej z użyciem broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu a ponadto zachodzi obawa, że ponownie popełni on przestępstwo z użyciem przemocy albo popełnieniem takiego przestępstwa grozi zgodnie z treścią art. 244 § 1b k.p.k. **masz obowiązek** ją zatrzymać.

Art. 244 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn zm.)

§ 1a. Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

§ 1b. Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

§ 2. Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata, oraz wysłuchać go.

§ 3. Z zatrzymania sporządza się protokół, w którym należy podać imię, nazwisko i funkcję dokonującego tej czynności, imię i nazwisko osoby zatrzymanej, a w razie niemożności ustalenia tożsamości - jej rysopis oraz dzień, godzinę, miejsce i przyczynę zatrzymania z podaniem, o jakie przestępstwo się ją podejrzewa. Należy także wciągnąć do protokołu złożone przez zatrzymanego oświadczenia oraz zaznaczyć udzielenie mu informacji o przysługujących prawach. Odpis protokołu doręcza się zatrzymanemu.

§ 4. Niezwłocznie po zatrzymaniu osoby podejrzanej należy przystąpić do zebrania niezbędnych danych, a także o zatrzymaniu zawiadomić prokuratora. W razie istnienia podstaw, o których mowa w art. 258 § 1-3, należy wystąpić do prokuratora w sprawie skierowania do sądu wniosku o tymczasowe aresztowanie.

Art. 245 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego

§ 1. Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednią z nim rozmowę; zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny.

§ 2. Przepisy art. 261 § 1 i 3 stosuje się odpowiednio, z tym że zawiadomienie następuje na żądanie zatrzymanego.

Art. 246 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego

§ 1. Zatrzymanemu przysługuje zażalenie do sądu. W zażaleniu zatrzymany może się domagać zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jego zatrzymania.

§ 2. Zażalenie przekazuje się niezwłocznie sądowi rejonowemu miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, który również niezwłocznie je rozpoznaje.

§ 3. W razie uznania bezzasadności lub nielegalności zatrzymania sąd zarządza natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

§ 4. W wypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości zatrzymania sąd zawiadamia o tym prokuratora i organ przełożony nad organem, który dokonał zatrzymania.

§ 5. W razie zbiegu zażaleń na zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie można rozpoznać je łącznie.

W przypadku, gdy zachowanie osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie swoim zachowaniem **nie wyczerpuje znamion przestępstwa**, ale stosuje ona przemoc w rodzinie skorzystaj z kwestionariusza, aby ocenić, czy należy odizolować sprawcę od ofiary.

Jeżeli pozytywnie odpowiedziałeś na jedno z pierwszych czterech pytań w kwestionariuszu to oprócz wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” **rozważ zatrzymanie sprawcy** – istnieje bardzo duże ryzyko zagrożenia życia lub zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Udzielenie pozytywnych odpowiedzi na 5 lub więcej pytań z pytań 5 – 13 również wskazuje na duże ryzyko zagrożenia życia lub zdrowia osoby doświadczającej przemocy. W tej sytuacji należy również rozważyć zatrzymanie sprawcy lub interwencyjne odebranie dziecka. Pamiętaj aby kontynuować procedurę „Niebieskie Karty”.

Pamiętaj! To TY podejmujesz decyzję o odizolowaniu sprawcy od ofiary. Masz do wyboru: zatrzymanie sprawcy lub odebranie dziecka z rodziny. Jeżeli nie jesteś pewny, kto stosuje przemoc wobec dziecka – rozważ jego odebranie.

Osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie możesz zatrzymać na podstawie art. 244 § 1a, 1b k.p.k. lub art. 15a ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r., Nr. 287, poz. 1687 z późn. zm.).

Art. 15a ustawy o Policji został wprowadzony dyspozycją art. 4 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842) i obowiązuje od 1 sierpnia 2010 r.

Nie może budzić wątpliwości uprawnienie Policji do zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie, którzy stwarzają bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia.

Art. 15a ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji

Funkcjonariusz Policji ma prawo zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15.

Art. 15 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji

1. Policjanci wykonując czynności, o których mowa w art. 14, mają prawo:
 - 2) zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw;
 - 2a) zatrzymywania osób pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego;
 - 3) zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia;
2. Osobie zatrzymanej na podstawie ust. 1 pkt 3 przysługują uprawnienia przewidziane dla osoby zatrzymanej w Kodeksie postępowania karnego.
3. Zatrzymanie osoby może być zastosowane tylko wówczas, gdy inne środki okazały się bezcelowe lub nieskuteczne.
4. Osoba zatrzymana, o której mowa w ust. 1 pkt 3, może być okazywana, fotografowana lub daktyloskopowana tylko wtedy, gdy jej tożsamości nie można ustalić w inny sposób.
5. Osobę zatrzymaną należy niezwłocznie poddać - w razie uzasadnionej potrzeby - badaniu lekarskiemu lub udzielić jej pierwszej pomocy medycznej.
6. Czynności wymienione w ust. 1 powinny być wykonywane w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostają podjęte.
7. Na sposób prowadzenia czynności, o których mowa w ust. 1, przysługuje zażalenie do miejscowo właściwego prokuratora.
- 7a. Osoba zatrzymana może zostać umieszczona w pomieszczeniu jednostki organizacyjnej Policji lub pomieszczeniu jednostki organizacyjnej Straży Granicznej przeznaczonym dla osób zatrzymanych.

W sytuacji odebrania dziecka z rodziny należy o tym fakcie powiadomić sąd rodzinny.

ZALECENIA DOTYCZĄCE POSTĘPOWANIA DLA DOBRA DZIECKA

Art. 3 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka:

„We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka”.

Pamiętaj!

W każdym działaniu należy kierować się dobrem dziecka.

Należy zapewnić Mu właściwą opiekę oraz poczucie bezpieczeństwa.

1. Dziecko to osoba do lat 18, należy Je traktować godnie, z szacunkiem i taktownie, uwzględniając odpowiednio Jego wiek i dojrzałość.
2. Dziecko nie rozumie sytuacji, w której się znalazło i może różnie zareagować. Uspokój Je, daj poczucie bezpieczeństwa i wytłumacz co się dzieje.
3. Dziecko potrzebuje wsparcia, przekonania, że będzie pod dobrą opieką, że się o Nie troszczysz i nie zrobisz Mu krzywdy.
4. Mów do dziecka językiem dla Niego zrozumiałym.
5. Staraj się nie wywołać w dziecku dodatkowego stresu.
6. Traktuj każde dziecko indywidualnie, z wrażliwością, staraj się wczuć w Jego sytuację i zrozumieć Jego emocje.
7. Dowiedz się o stan zdrowia dziecka. Ustal czy dziecko nie wymaga specjalistycznej opieki lekarskiej.
8. Pozwól dziecku zabrać ulubioną zabawkę, kocyk i inne niezbędne rzeczy osobiste.
9. Zapewnij dziecku opiekę w trakcie wykonywania czynności.

Opracowanie:

nadkom. Marzena Kordaczuk – Wąs – ekspert Wydziału Prewencji BPiRD KGP

nadkom. Wanda Mende - ekspert Wydziału Prewencji BPiRD KGP

Wydanie podręcznika dla policjantów sfinansowano ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Warszawa, październik 2013